

Eter kald december med hvit jul kom januar nesten uten en kuldegrad. Med mildværet kom både vårfornemmelser og et ekstremt holkeføle. I vinduskarmen står Sellerirot, paprika, tomat, agurk og purre til spiring. Med gode brodder på holka håper øyas skortebønder på en fin vår med tidlig avling,

Tor D

Januar 2022 nr 129

Skåtøy Flaskepost

epost: skatoy.flaskepost@gmail.com
 mobil: 90678830

Alt var bedre før?

En gammel særings privilegium er å bruke utsagnet over i tide og utide?

Under årets juletre lå Marianne Bergs bok: "Den fantastiske POTETEN – en kulturhistorie" Boka er en murstein på 400 sider, men er både interessant og tankevekkende. I koronatida skjer det så lite på Skåtøy, så derfor dveler jeg denne gangen ved poteten.

Heldigvis tok "Pottit-landet" Norge i løpet av siste 2-3 generasjoner veien ut fra trange kår til dagens velstand. I ti-årene etter andre verdenskrig drømte "Ola dilt og Ola dalt" om Amerika, der det gode liv var og er penger og overflod av varer og tjenester? "Ola dilt og Ola dalt" sin streben etter amerikadrømmer fikk vel et skudd for baugen allerede i 1960-70 årene. Men forbausende nok følger det norske folk fremdeles trender om økende overflod, selv om vi har

passert USA i BNP pr innbygger for lenge siden. Foraktelig betegnes enkelte bakstreverske umoderne nordmenn som "Ola pottit og Ola dunk", de følger ikke trendene og drømmene om Amerikanske tilstander.

I vår velstandsutvikling får potetene gjennomgå, de assosieres med negative,

gammeldagse og bakstreverske holdninger

Ukløkskap i trender og utvikling er ikke noe nytt, Ibsen skrev om dette allerede i 1864, med følgende sitat fra "Kongs-emnerne; Går til sin gjerning de norske menn viljeløst vimrende, vet ei hvorhen".

Potetens historie

Vi vet lite spesifikt om potetens historie lokalt på Skåtøy, om hvordan og når kom den hit? Den tidligste potethistorien med forankring til distriktet kan dateres til år 1758. En gullsmed og urmaker fra Kragerø, Ingebret Resen, fikk tak i poteter som han satt i jorda hos sin bror Rasmus Resen på gården Søndre Midjås i Mo prestegjeld i Telemark.

Potetene kan ha vært dyrket her i distriktet, men like gjerne importert fra utlandet da Ingebret var en belært, belest og bereist mann. Bygdeboka i Mo skryter

på seg at dette var den første dyrking av potet i Norge, men det bør vi ta med en klype salt. Potetplanten dukket først opp som en prydplante i hagene til de kondisjonerte, velutdannede og botanikkinteresserte. Deriblant de mye omtalte potetprestene som etterhvert ble viktige brikker i den folkeopplysningen som måtte til for at poteter ble dyrket av folk flest.

Alt var ikke bedre - (før poteten kom?)

Det var få husstander i vårt distrikt (Kragerø kommune) på 16-1700 tallet og befolkningsveksten var ubetydelig både for kyst- og innlands-gårder i denne perioden.

Gamle jordebøker og matrikler bekrefter dette. På 58 år, fra 1665 til 1723 var det her i distriktet praktisk talt ingen vekst i landbruket.

1665: 67 hester, 285 kuer, 104 kalver, 454 småfe, sådd 185 t korn (høstet 430 t)

1723: 73 hester, 373 kuer, 436 småfe, sådd 221 t korn (1478 lass høy)

I tillegg hadde datidens jordbruk ekstremt lav produktivitet. F.eks. i 1665 finner vi et fold-tall for korndyrking så lavt som 2,3 - altså en tønne såkorn ga kun 2,3 tønner i årsavling.

På Skåtøy gård finner vi følgende jordbruksdata fra **1723:** 1 hest, 7 kuer, 3 småfe, sådd 3 t korn, (40 lass høy).

Tre tønner såkorn med et fold-tall på 2,3 gir ca. 7 tønner korn pr. år. Man trengte ca. 3 tønner korn pr hode for å overleve, så vi ser at de 3-4 husstandene på Skåtøy i 1723 var helt avhengig av importert korn for å overleve.

Kun noen få skriftlige kilder fra denne perioden sier litt om skjærgårdsfolkets levekår. Kildene har det til felles at de omtaler skjærgården svært negativt når det gjelder muligheter til, og folks vilje, kunnskap og interesse for å drive landbruk. Jomfruland nevnes som et unntak når det gjelder muligheter, men viljen mangler også her, de driver hovedsakelig kun med dyrehold supplert med litt fiske for selvberging.

I kirkebøker herfra på 1700 tallet finner vi ofte enkeltår med høyere dødstall enn fødselstall, på tross av at det også flyttet folk hit. Høye dødstall, spesielt barnedødelighet, skyldes blant annet sult og dårlig kosthold forårsaket av mangel av og dårlig kvalitet på korn.

En høy grad av selvberging med dyrehold, hjemmefiske og litt korn dyrking var nødvendig, men ikke nok for å overleve, man trengte i tillegg andre lønnsinntekter for å kjøpe manglende korn. Nærmeste korn å få kjøpt (byttet til seg med trelast) var i Danmark, Lokalt var det ikke korn å få kjøpt og kornproduksjon i hele Brattsberg Amt dekket

kun halvparten av amtets behov.

På 16 - 1700 tallet tok det altså mer enn 100 år å doble folketallet på Skåtøy. Mens et folketall på 73 i 1801, økte til 385 i folketellingen i 1865, og til 549 i 1900. I dette århundret ble folketallet altså mer enn 7 doblet.

Uten potetdyrking hadde ikke denne befolkningsveksten vært mulig. Poteter, økt kunnskap og forbedrede dyrkingsmetoder gjorde at nå fikk mange familier på Skåtøy, i tillegg til selvberging, også sin hovedinntekt fra småbruk/hagebruk ofte kombinert med fiske.

De av oss som er født i første halvdel av forrige århundre husker fremdeles hvor omfattende primærnæringene var for Skåtøys beboere til langt utpå 1960 tallet. Og vi vet at fiskeri, småbruk og hagebruk i skjærgården kanskje ga det viktigste bidraget til Kragerø bys spiskammers i en lang periode rundt år 1900.

Dette står i sterk kontrast til hvor svakt småbruk og fiske var som næring i skjærgården før potetene gjorde sitt inntog på 1800 tallet.

Eiendomsmatrikkelen fra 1647 antyder 2-3 husstander, matrikkelen fra 1723 antyder en 3-4 husstander. Og folketellingen i 1801 viser kun 10 husstander på Skåtøy. Her er det også verdt å merke seg at ingen hverken på Skåtøy eller i 2

hele distriktet oppgir fiske som næring.

Vi vet at vår lokale Terje Vigen "Lods Jens Ellefsen" fra Hestangen rodde til Danmark for å kjøpe korn for å overleve tidlig på 1800 tallet, Dette indikerer også at det ikke ble fart i potetdyrkingen her før et stykke ut på 1800 tallet.

På tross av gullsmed og urmaker Resen tok det lang tid før det brede lag av folket aksepterte potetdyrking, og når, hvor og hvem som brakte potet til Skåtøy vet vi ikke. Det var i alle fall ikke Skåtøys urmaker Arvid Hanssen, da han og Karin bygde hus på toppen av "Høydabakken" på 1970 tallet. Men tvers over, på den andre siden av den gamle Skåtøyveien, lå det en smal liten åker før den nye veien kom. På folkemunne fortelles at der ble det dyrket poteter. Neppe de første på Skåtøy, men denne åkeren viser folks nøysomhet og hvor lite som skal til for å dyrke litt poteter.

Åkerlappen hadde en viss lengde, men var kun 2-3 meter på det breieste, og smalet her og der av til ingen ting. Derfor het det seg at den åkeren var så smal at spade og hakke kilte seg fast mot fjell på begge sider når man spavendte jord eller gravde opp poteter.

Det finnes mange lignende små potet-historier fra nyere tid, men hvem var Skåtøys første potetdyrker tror jeg har gått i glemmeboken på samme måte som

åkerlappen ved Høydabakken er i ferd med å bli glemt. Den ble etter hvert beplantet med frukttrær, men nå er alle spor skjult av steinfyllinger fra den nye veien.

Poteter som næringsmiddel

Samme hva du heter, spiser du poteter, og nå kan du bukke ryggen din og plukke. Vi skal være flinke, siden kan vi vinke.

Nå har vi poteter hele året rundt

I Alf Prøysens vers fra barnevisa "Året rundt" fra 1955 hedres poteten, og hver nordmann spiste da ca. 90 kg ferske poteter i året.

Ola pottit til tross – du blir hverken feit eller dum av å spise poteter – det var lite fedme og overvekt i 1955. I praksis har ettertiden vist at Ola Dilt og Dalt nok er adskillig dummere enn Ola Pottit.

Statistikk viser at fedmeproblemet er omvendt proporsjonalt med vårt inntak av naturlige poteter. Over en periode på 45 år til år 2000 ble vårt forbruk redusert 3

med 2/3 til ca. 30 kg. Mer skremmende og fetende er det at vi på vår vei mot amerikanske tilstander i år 2000 gaftet i oss like mye (30 kg) bearbejdede potet-produkter i form av pommes frites, chips o.l. Disse produktene inneholder 2-300 ganger mer fett og 4-8 ganger flere kalorier enn kokte poteter – ikke noe rart vi ble feitere og feitere med åra.

Nye tider kommer.

Blant alle de slankeguruene som etterhvert gjorde business og levde godt av nordmenns tiltagende fedmeproblem var Fedon Lindberg. Han lanserte sitt lavkarbohysteri i år 2000, der potetene var fy – fy, og selvfølgelig appellerer bacon, biff og fete sauser til Ola Dunk sine amerikaniserte ganer, og potetkonsumet sank ytterligere.

Poteten fikk en ny runde juling i 2010, da helsemyndighetene valgte å fjerne potet fra den anbefalte listen over grønnsaker som kan inngå i "fem om dagen".

Sunnhet ble ikke trukket tvil, men argumentet var at potetens evne til å forebygge sykdom ikke var godt nok dokumentert???

For importerte sprøytede, perfekte og glinsende epler holder det tydeligvis med dokumentasjon ala ordtaket "An apple a day keeps the doctor away". Det er synd

at den gamle betegnelsen jordeple gikk ut av bruk på 1800 tallet.

Imidlertid er poteten både sunn, bærekraftig og anvendelig, og fortjener derfor ny "heltestatus" på fem om dagen lista.

Nå i 2021 er Olas potetinntak ca. 18 kg (+ ca. 28 kg til potetgull og pommes frites). En jordlapp på ca. 7 m² er nok til å dekke Ola Normanns gjennomsnittlige årskonsum av spisepoteter. og ca. 1,5 mål åker ville dekket hele Skåtøys fasboende sitt årskonsum. Et nyttårsforsett burde være minst å doble vårt potet-konsum over natta, og 3-4 doble det over noen år?

Doblingen er et godt folkehelse-tiltak hvis bare potetgull og pommes frites erstattes med naturlige poteter. Å spise mer potet er en enkel og billig måte for å styrke norsk landbruk øke norsk selvbergingsgrad og matberedskap. Blant alle assosiasjoner mellom dumskap og potet finner vi også ordtaket: "Det er den dummeste bonden som får de største potetene". Derfor kan vi trygt gå i gang med å dyrke egne poteter i kjøkkenhager. Da bidrar vi til fremtiden, gir vi våre barn viktig kunnskap om hvordan mat blir til og kan gjenoppdage hvor godt nygravde poteter smaker.

Hvis vi på død og liv skal kose oss med usunne industrielt bearbejdede poteter har vi lang norsk tradisjon fra å produsere Aqua Vita fra vrakpoteter.

Helsemessig er det neppe bra, men trolig morsommere enn å spise seg feit og fordervet på potetgull og pommes frites.

Potetsvinn

Studerer matbaroner ser vi fort at de er noen store potetsvin i tillegg til alle de andre svina de har på skogen. Ca. 10 % av potetene som legges ut i butikkyller kastes fordi de blir grønne (giftige) av lyspåvirkning. Enda verre er det at opp til 40 % av bondens poteter vrakes på grunn av skjønnhetsfeil, for store, for små, flekkete eller annet rart utseende.

Baronenes systemer for lagring, håndtering, markedsføring og produktutvikling, angivelig til forbrukerens beste, gjør altså at nær halvparten norsk potetavlingen årlig vrakes. Spesielt på vårparten er norske poteter ikke pene nok og baronene gis anledning til å importere poteter. Dyre og dårlige nypoteter fra Israel er pene å se på og gir trolig bedre fortjeneste for Baronene.

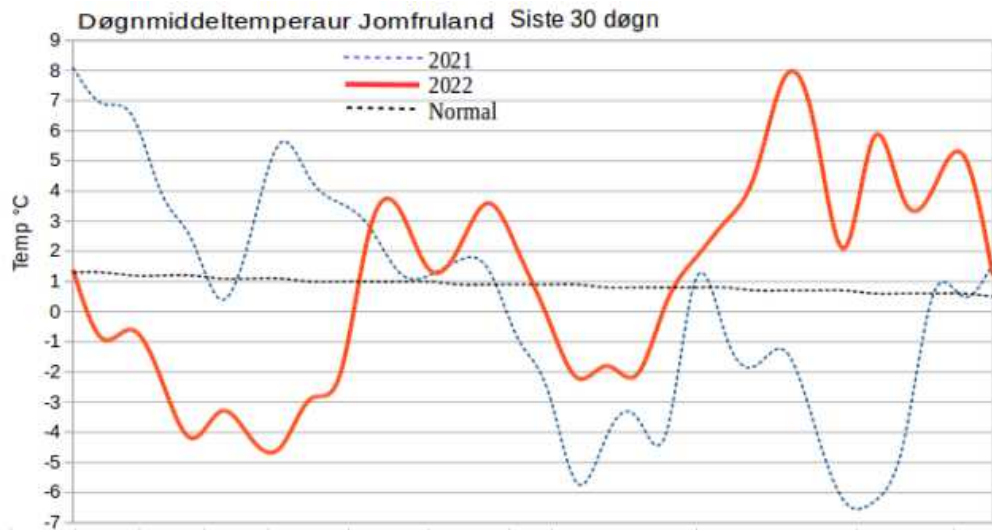
For en generasjon siden kunne man lett få kjøpt vinterforråd av usorterte mat-poteter med jord på pakket i 25 kilos lystette papirsekker til en rimelig pris fra en lokal bonde i nærheten. Et kortreist bærekraftig system som dessverre er borte – det var bedre før!

Værgalskap

På tross av årets tidlig vinter med snø har den så langt vært koggvennlig. Senhøstes var vi heldigvis forskånet fra langvarige perioder med østavind. Det medførte at sjøvannstemperaturen holdt seg relativt høy før det kraftige snøfallet kom tidlig i desember. Mye snø kjøler imidlertid fort ned stillestående sjøvann i indre del skjærgården så den frøs til i den korte kuldeperioden i desember/ januar. Fjordbåtselskapet innførte isruter, mens ytre del av skjærgården forble isfri.

Sammenligner vi siste 30 døgn for Jomfruland i år med fjoråret ser vi at for begge perioder er gjennomsnittstemperaturen tilnærmet normal.

På tross av global oppvarming er det ikke er varmere enn normalt, men temperaturvariasjonene trolig er unormal store? I år var det en kuldeperiode i slutten av desember og en varmeperiode først i januar mens i fjor var det motsatt. I fjor stoppet isforhold koggkjøring i 4-5 uker januar/ februar. I år avsluttet Fjordbåtselskapet etter en mild start på januar sine isruter. Og på sist fredagens koggtur hjem fra byen var det knapt en snøflekk å se på Skåtøys syd og vestsida. I følge meteorologisk institutt var januar 2021 på Jomfruland hele 2,5 °C kaldere enn normalen, mens årets januar så langt

er 2,7 °C varmere. Og når yr.no fortsatt melder mildvær de 10 neste døgn tror jeg ikke det blir noe mer isvinter i år. Spådommen styrkes ytterligere ved at vanntemperaturen på målestasjonen i Flødevigen ligger på 5-6 °C.

Forhåpentligvis vil høy vanntemperatur sammen med solas økende varme i februar og mars gi oss en gunstig koggvinter i 2022.

Klimaforskeres prediksjoner om mer voldsomme skiftninger i værslag stemmer nok. Stormen Gyda med mye vind og nedbør er et eksempel på det. På Vestlandet og nordover forårsaket Gydas herjinger store skader fra vind og ras, mens hos oss i skyggen av Langfjella var

resultatet en høyst unormal stjerneklar varm vinternatt midt i januar med pluss 12 °C!

For oss på Skåtøy som ønsker å kjøre kogg hele året fortøner en temperaturstigning på en 2-3 °C ikke så farlig, det kan vi alltså leve med. Utfordringene er at global oppvarming skjer så sakte og gjelder hele kloden. Vitenskapelige teori og beregninger av klimaendringer om en generasjon eller to og ikke minst konsekvensene av dette, er vanskelig å begripe for folk flest.

Menneskekroppen er studert og forsket på av legevitenenskap i hundrevis av år. Likevel forstår vi knapt en brøkdel av alt 5

som foregår i kroppens milliarder av levende celler, bakterier og samspillet mellom alle slags fysiske, kjemiske og elektriske fenomener som må fungere for at vi skal ha et godt liv.

Imidlertid vet vi at øker vi temperaturen med en grad til 38 °C vil vi fremdeles kunne fungere ganske bra, men økes den med 2 °C eller enda verre med 3 °C får vi et svært dårlig liv eller vi dør uten behandling.

Jordkloden er mer kompleks enn en menneskekropp og være like følsom for små temeratuendringer.

Tor D

Melding til næringslivet i Kragerø (særlig byggfirmaer).

Vil du /dere være stolt sponsor av varme kropper i skjærgården?

Skjærgårdsvellene har i mange år etterlyst et oppvarmet venterom på fergekaia i Kragerø. Vi trodde jo at vi ville bli tilgodesett i det nye kommunehuset, men der er vi av ulike grunner ikke velkommen. Vi prøvde derfor å få låne Fjordbåtselskapets lille lager på kai-kanten i de kalde vintermånedene. Der var vi heller ikke ønsket.

Vi henvender oss derfor nå til det

private næringslivet: Er det et firma der ute som kunne tenke seg å låne ut en arbeidsbrakke til oss i de kalde vintermånedene? Vårt alltid velvillige fergemannskap har muntlig sagt seg villige til å låse opp om morgenen og igjen om kvelden. Skjærgårdsvellene vil stå for rengjøringen.

Vi foreslår at et stort skilt blir satt opp på brakka og der skal det stå:

**Vi.....er
den stolte sponsor av varme
kropper i skjærgården.**

I skrivende stund leser vi i KV det initiativtagerne i Jernbanebygget har fått til med venterom. All ære og vi klapper for disse. Dersom ikke utsikten til fergekaia og de store snøhaugene hadde vært i veien hadde jo dette vært et alternativ for de med raske ben på dagtid. Det er oftest om kvelden at vårt behov er aller størst.

Med vennlig hilsen Velforeningene i skjærgården.

Leder Randi Roer Skåtøy Vel

Leder Jomfruland Vel Ruth Ellegård

For Gumøy Vel Morten Andersen

Leder Levangsheia Vel Martin Eikeland

Månedens info fra Skåtøy Vel Januar 2022

Vi er blitt kontaktet av Kragerø Kommune angående Flerbrukshuset igjen. Kommunen vil nå innlede et samarbeid med oss om enda bedre utnyttelse av kapasiteten. Dette kan bli flott for oss og gi mer aktivitet og liv og røre (kanskje en liten jobb også etter hvert.....). Ideen om at vi skulle overta huset er lagt på is ser det ut til og det er vi glade for. Driftskostnadene er store og hvem ville påtatt seg ansvaret.... Vi tror det er best at kommunen sitter som formell eier.

KSM leier for tida barnehagedelen, men det er Corona basert og de har ikke planer å leie videre. Gymsalen og kjøkkenet vil de fortsatt gjerne leie.

Vi håper jo selvsagt at KSM får en grei takst og at skolen får kjøpt selve skolebygningen. Der vil det bli en avgjørelse på i løpet av våren får vi håpe. Leieavtalen med kommunen går ut juli 2023.

Det er planlagt et teemøte neste mandag med kommunen og styret om dette. Styret vet at det er snakk om utleie av barnehagen om sommeren. Mange vil være interessert i det bl.a. Heidi Felle som driver Bak Fasaden, det er tanker om kursvirksomhet. Gymsalen kan også

leies ut i sommerferien. En klatrevegg er nevnt..... Dette er foreløpig kun ideer og vi må prøve å få til et coronavennlig velmøte når vi har noe mer konkret å legge fram.

Årsmøte blir første uke i mars (uke 9). Tilbakemelding om ønsket dag bes gis styret! Vi diskuterte fram og tilbake hvilken dag som var best for at flest mulig skulle komme.

Ønsker medlemmene en fest på lørdagskvelden f.eks etter årsmøtet med middag f.eks tilbakemelding ønskes!!

Ellers skal vi ha møte med Visit Kragerø om at de har fått kr.150.000,- til utvikling av Skåtøy som en destinasjon. Visit Kragerø har tatt kontakt med oss før om dette og vi har sammen med dem skrevet en søknad om toaletter i Skåtøyroa bl.a. Mellommyra Fritidsforening vil også gjerne søke i disse midlene til en gapahuk som er planlagt. Videre er det snakk om noe merking av stier. Det er som dere ser mye på gang.

Info til alle om at det nå er utarbeidet «landingsplass» for kajakk ved Kirkesund Helleseng.

Ellers jobber vi videre sammen med de andre velforeningene med vente bua i byen (se eget innlegg).

Tusen takk til Terje for at han skaffet

oss muligheter til skiturer på Skåtøy. Han har et helt utrolig pågangsmot i disse snøfattige tider.

Skåtøy 18.01.22

Randi Roer

Det skjer på Skåtøy

SKÅTØY KAFÉ

Vi har vinterstengt
Kafeens hjemmeside

Hilsen Cathrine og gjengen

Sakte, men sikkert skal vi selv overta for virusenes sine inngrep og styring av våre daglige og sosiale liv.

Pubkvelden på Lokalet lørdag 22 januar gikk av stabelen i henhold til myndighetenes siste Omikron begrensninger. Ca. 25 påmeldte øyfolk dukket opp og fordelte seg på bord med en god meters avstand og med den luksus at vi måtte bestille og få servert ved bordet. Praten gikk lystig ved bordene og det var tydelig at øyfolket er sugne på sosial omgang. Etter hvert våknet skjærgårdens fortellertradisjon spontant til live i forsamlingen og både den ene og den andre reiste seg i tur og orden og ba om ordet i plenum for å fortelle sin lille historie. Her var det mye rart og morsomt som kom fram av og til også fra uventet hold. Denne Skåtøyvrien på "stand up" humor vakte begeistring og høstet applaus og frister til gjentagelse. Jeg håper dette er begynnelsen på slutten for alt virusmaset. Som vi ser starter i alle fall Huskestua opp igjen, og forhåpentligvis alle de andre aktivitetene vi driver med på øya vår.

Tor D

Skåtøy Kirke

Søndag 13. februar: Gudstjeneste kl. 1130.

Prest: Harald Gulstad. Organist: Jorunn Myre.
Offer til menighetsarbeidet.

Gjeldende smittevernregler vil bli fulgt.

Velkommen Skåtøy menighetsråd

Lokalet — vårt eget hus

Det blir pubkveld på lokalet lørdag 22/1 med salg av øl, vin, pølser og snacks. Påmelding til Kristin på telf. 97144844.
Årsmøte vil bli holdt mandag 28/2.

Kristin Skotmyr Aasvik

HUSKESTUA

Vi starter opp igjen med treff på lokalet på flg. mandager kl 17.00, alle velkommen!

7. - 28.febr. - 21. mars. - 11.april. - 2. mai

Hilsen oss i styret.